

SUMMARY

Ogienko O. The Model of Humboldt Research University: Past and Present.

In the article the essential characteristics of Humboldt research university model, which opened a new era in the history of European universities, drastically changing not only the inner content, but also the role and place of universities in the society, are revealed. It is noted that Humboldt university model was based on the ideas of classical German philosophy from Kant and Fichte to the very W. von Humboldt, on such concepts as Wissenschaft (science) and Bildung (education), and three main approaches formed its basis: denial of primitive utilitarian views on education, where knowledge is not valued itself, but because of its practical use; the priority of fundamental and theoretical knowledge; the importance of liberal education, without which there cannot be an educated person.

The key principles of Humboldt university operation are analyzed: the unity of research and teaching, academic freedom. The implementation features of Humboldt research university model are defined: state support of the university while maintaining the status of relative autonomy; academic freedom in research and teaching; learning through research and involvement of students in research; active participation in public life, as university is responsible for the reunification of the state, the formation of citizenship; value orientation revival of ancient culture education (connection between education and training).

The impact of Humboldt research university model on the transformation of university's mission understanding and on the development of modern research universities is proved. It is emphasized that in a post-industrial society Humboldt research university model is an ideal matrix of the classical vision of the university and affirmation of the continuity of the university as a social institution and the phenomenon of intellectual and cultural life, which leads to its creative re-thinking and integration of the latest trends in global scientific and educational space in its context. The basic principles of Humboldt university model remain valid, but get a new essence, are reinvented, expand their value, causing the major characteristics of the modern research university.

Key words: university education, Humboldt university model, science, education, research, research university.

УДК 37(092)(477)

В. В. Паскаленко

Миколаївський технікум залізничного транспорту ім. академіка В. М. Образцова

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В НАРОДНИХ ШКОЛАХ У КІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦЯХ

В. В. РЮМІНА

У статті автор розкриває історичні аспекти становлення та розвитку професійної підготовки народних мас у кінці ХІХ – початку ХХ століття в педагогічних працях В. В. Рюміна. У роботі наголошується на тому, що на початку ХХ століття в країні існувала проблема нестачі необхідної кількості кваліфікованих робітників для потреб промисловості. Розв'язання означеної проблеми пов'язується з розвитком приватної та суспільної ініціативи у справі відкриття народних шкіл, у яких первинна загальна освіта поєднується з підготовкою робітничим професіям. У дослідженні представлено основні положення педагогічних поглядів В. В. Рюміна на підготовку робітників на базі народних шкіл: поєднанні первинної загальної освіти з професійною підготовкою учнів конкретній робітничій професії; демократичність у

виборі учнями тієї робітничої професії, яка є актуальною на ринках робочої сили регіону; стимулювати учнів до якісного освоєння загальноосвітніх предметів через бажання опанувати ними робітничу професію; перспективність навчання дівчат робітничим професіям на базі народних шкіл, у яких вони отримують якісні знання й навички, можливість влаштуватися на робоче місце на заводі чи фабриці.

Ключові слова: народні школи, професійна підготовка, жіноча освіта, філантропізм, розвиток капіталізму, робітничі професії, прогресивні педагоги, кваліфіковані робітники.

Постановка проблеми. Актуальні питання народної освіти в поєднанні з наданням відповідної професійної підготовки в кінці XIX – початку XX століття в країні знаходилися в центрі уваги передових педагогів, науковців, суспільних діячів, офіційної влади.

З розоренням сільської общини й капіталізації сільського господарства в селах створилася ситуація «зайвих» робочих рук. Безробітна маса селян швидко переміщувалася до міст у пошуках роботи, породжуючи в містах демографічну проблему. Населення із сільської місцевості в переважній більшості було неписьменним, крім того не мали навичок робітничої професії, які потребувала промисловість. Основними складовими вирішення поставленої проблеми стають: приватна й суспільна ініціатива у справі відкриття народних шкіл із підготовкою робітничим професіям, обґрунтування співвідношення первинної загальної освіти з підготовкою робітничим професіям у народних школах, сутність і напрями розвитку жіночої освіти в народних школах з наданням робітничих професій. Значну увагу проблемам становлення й розвитку народної освіти в поєднанні з первинною професійною підготовкою молоді приділяв у своїх педагогічних працях В. В. Рюмін.

Аналіз актуальних досліджень. Професійна підготовка в народних школах в кінці XIX – початку XX століття розглядалася в наукових дослідженнях С. Л. Зяблової, М. М. Кузьміна, А. М. Веселова та ін. Дослідники визначили напрями та шляхи в розвитку професійної підготовки в народних школах: роль приватної ініціативи у створенні подібних навчальних закладів; співвідношення в наданні теоретичних знань і практичної підготовки майбутніх робітників; становлення нижчої жіночої професійної освіти на початку XX століття.

Мета статті – розкриття становлення й розвитку первинної професійної підготовки молоді на базі народних шкіл у кінці XIX – початку XX століття в педагогічних працях В. В. Рюміна.

Виклад основного матеріалу. У кінці XIX – початку XX століття представники офіційної влади визнавали в значній масі простого народу низький освітній рівень. «У теперішній час, – вказувалося в доповідній частині

Проекту загального нормального плану промислової освіти в Росії», – наші робітники в переважній масі зовсім неписьменні й тільки меншість, починаючи дійсно працювати, мають освіту, яка відповідає рівню церковно-парафіяльних, міських початкових і сільських однокласних училищ» [5, 12].

Письменних робітників на початку ХХ століття в країні було лише 50%. Відомий педагог і суспільний діяч І. О. Вишнеградський відмічав, що більшість робітників «не отримували ніякої загальної освіти, а спеціальні навички отримували дуже вузькі та практичного напрямку» [7, 2]. Досліджуючи рівень початкової освіти серед робітників у країні в кінці ХІХ – початку ХХ століття в країні, кандидат історичних наук С. Л. Зяблова наголошувала, що робітники та майстри добре розуміли свою роботу на виробництві, але у своїй більшості не мали спеціальної теоретичної підготовки, не вміли читати та складати креслення, «погано знали на пристрої машин і механізмів, наслідком чого не могли застосовувати нові, раціональні прийоми робіт. Більшість із них були зовсім неписьменні» [2, 37].

Основні проблеми в реформуванні народної освіти на початку ХХ століття в країні, на думку В. В. Рюміна, є надання її вихованцям первинної професійної підготовки. Підтримуючи професіоналізацію народної освіти, В. В. Рюмін брав участь в обговоренні на сторінках педагогічної преси питань, які сприяли виробленню нових ідей в організації народної освіти. Найбільш значними із цих питань у кінці ХІХ – початку ХХ століття були:

- розвиток приватної ініціативи у справі відкриття народних шкіл з підготовкою робітничим професіям;
- вирішення проблеми співвідношення первинної загальної освіти з практичною підготовкою робочим професіям;
- становлення жіночої професійної освіти в народній школі на початку ХХ століття.

Досліджуючи питання поступової професіоналізації народної освіти в країні в кінці ХІХ – початку ХХ століття професори М. М. Кузьмін та А. М. Веселов позитивно оцінили відкриття спеціальних курсів із навчання робітничим професіям при початкових школах. М. М. Кузьмін наголошував, що царський уряд вбачав саме в такій формі організації народних шкіл подолання в країні безробіття й неписьменності народних мас: «Царський уряд робив певні кроки для професіоналізації в початковій загальноосвітній школі. Уряд з розумінням ставився й до введення спеціальних курсів у початковій школі, навчання учнів загальноосвітніх шкіл ремеслам» [3, 37]. Професор А. Н. Веселов відзначав прогресивність відкриття в початковій школі курсів з навчання ремеслам. Він вважав, що розорення сільської

общини на селі та стрімкий процес псевдоурбанізації на початку ХХ століття надасть сільській молоді можливість стати письменними та отримати перші знання й навички робітничої професії та влаштуватися в місті на роботу. «Ремісничі класи та відділення, куди приймали учнів, які отримали початкову освіту, мало прогресивне значення. Вони заповнили в певній мірі недостатність у технічних і ремісничих навчальних закладах, даючи дітям селян і робітників спеціальні знання й уміння, які необхідні їм для роботи в промисловості або в ремісничих майстернях» [1].

В умовах незначного фінансування царською владою відкриття навчальних закладів із паралельним отриманням нижчої освіти й підготовкою робочим професіям у країні в кінці ХІХ – початку ХХ століття відмічається феномен приватної та суспільної ініціативи з організації шкіл різних типів, для представників народу, у яких діти робітників та селян починають отримувати первинну загальну освіту й робітничу професію. «Кожен рік, – зазначає інженер К. К. Мазинг у статті «Значення приватної ініціативи в розвитку освіти», – просинаються суспільні сили та з натхненням вносять свою працю, енергію й капітал на користь освіти» [4, 5].

Професор М. М. Кузьмін відмічає прогресивність приватної та суспільної ініціатив у справі «насадження» освіти в країні, відмічаючи її як буржуазний філантропізм. «Приватні навчальні заклади вирізнялися з-поміж подібних державних своєю зразковістю: обладнання було за останнім словом техніки, навчання й виховання поставлені на рівень, що відповідав духу часу» [3]. Подібних навчальних закладів у країні було мало, тому в цілому значний позитивний вплив на організацію та зміст професійно-технічної освіти не отримав. Продовжуючи характеризувати буржуазний філантропізм у країні на початку ХХ століття, М. М. Кузьмін констатував: «Об'єктивно діяльність буржуазних філантропів була корисна, але носила локальний характер і, безумовно, не могла вплинути на організацію та зміст промислово-технічної освіти в Росії» [3, 38].

Тенденція приватної та суспільної ініціатив у організації нижчої освіти в місті з паралельним навчанням професії розглядалася В. В. Рюмінім як позитивне явище. Попит бажаючих навчатися в подібних закладах значно перевищував пропозицію. Володимир Володимирович активно виступає на сторінках преси за найширше відкриття таких навчальних закладів на півдні України. «Комплект слухачів у них завжди повний, а кількість бажаючих поступити на курси значно перевищує кількість вакансій. Таким чином, у місті (Миколаїв) існує ясно виражена й сповна обґрунтована з боку населення потреба в нижчій технічній освіті» [6]. В іншому місці статті

Володимир Володимирович визначає перелік робочих спеціальностей, які бажано відкрити при нижчих закладах освіти: «У місті з великим попитом на робочі руки повинна існувати велика кількість шкіл для підготовки столярів, слюсарів, ливарників, ковалів та інших спеціальностей ручної праці, які знайомляться з практикою обраної ними спеціальності й з елементами загальної освіти. На жаль, навчальних закладів, які переслідують вказану мету більше, ніж недостатньо» [6].

З другої половини XIX століття і до початку XX століття існувало два погляди прогресивних педагогів і практиків на задачі та зміст спеціальних класів і курсів при початкових загальноосвітніх школах. Перший відображав ідею практичного навчання в початковій школі як засобу трудового навчання взагалі, не ставлячи перед школою задачі підготувати випускника до конкретної практичної діяльності на виробництві. Другий підхід передбачав «поєднання первинної загальної освіти з деякою професійною підготовкою, у формі первинних елементарних відомостей і навичок, які достатні для роботи в кустарній промисловості або в якості учня на виробництві» [3, 39].

Проводячи аналіз педагогічної спадщини В. В. Рюміна в напрямі розвитку народної освіти в поєднанні зі спеціальною професійною підготовкою, ми приходимо до висновку, що В. В. Рюмін підтримував поєднання первинної загальної освіти з професійною підготовкою конкретній робітничій професії. Пріоритет формування в майстернях навичок певної робітничої професії, на думку В. В. Рюміна, надасть можливість вихованцю отримати робоче місце на фабриці чи заводі безпосередньо після закінчення початкової школи та не проходити навчання в якості «учнівства» в кустарів, що, на думку В. В. Рюміна, не мала ніякої користі в практичному сенсі. «Коли учням доведеться йти до ремісників і проходити важкий етап учнівства, протягом якого не стільки навчають, скільки користуються ними в якості дармової прислуги, примусило змінити первинне завдання школи, додавши до вивчення загальноосвітніх предметів – вивчення ремесла» [6]. По друге, поєднання вивчення загальноосвітніх предметів із навчанням ремеслам, на думку В. В. Рюміна, виявилось не тільки позитивним у практичному відношенні явищем, але й вагомим виховним важелем у боротьбі вихователів та учителів за якість поведінки й навчання, формування образу освіченого робітника. Проводячи аналіз статті В. В. Рюміна «Школа – майстерня», ми бачимо, як розкривається позитивний досвід цілісного зв'язку виховання, навчання та розвитку в одній із парафіяльних шкіл у Миколаєві. «Як і передбачалося, вихованці парафіяльного училища, які побажали навчатися ремеслу виявилось так багато, що довелося встановити

чергу. Позбавлення права навчатися ремеслу стало найбільш дієвим дисциплінарним стягненням, надаючи шкільним наставникам прекрасний засіб у боротьбі зі шкільними провинами й недбалим ставленням до вивчення загальноосвітнього курсу» [6].

Розкриваючи безпосередній зв'язок мети технічної освіти із соціально-економічними й виробничими потребами країни, упровадженням ринкових законів керування економікою, стає актуальною орієнтація роботи нижчої технічної освіти на потреби в трудових ресурсах регіону. Демократичність у виборі робітничої професії, на думку В. В. Рюміна, є вагомим кроком розвитку нижчої технічної освіти. Можливість самостійно обирати робочу професію сприятиме зацікавленості в її освоєнні та самореалізації людини в житті. «Ставлення вихованців до справи не залишає бажати кращого. Можливо це пояснюється тим, що учні після багаторазового ознайомлення з основними прийомами різних ремесел мають право за особистою ініціативою вибрати для остаточної спеціалізації ті з них, які їм найбільше до душі. Оскільки в місті легше влаштуватися слюсареві, то слюсарне ремесло вибирає більшість» [6].

Приділяє увагу В. В. Рюмін і розвитку нижчої жіночої освіти в регіоні на початку ХХ століття. Окрім початкової освіти для дівчат В. В. Рюмін наголошує на позитивному досвіді поєднання засвоєння загальноосвітніх предметів із наданням дівчаткам робітничої професії. Позитивним явищем В. В. Рюмін вважає недопущення дівчат до учнівства у хазяїв, що, як правило, негативно впливає на їхній моральний стан, якість навчання та розвиток особистості. «Попутно із затвердженням ремісничих класів для хлопчиків при школі утворилася рукодільна майстерня для дівчаток. Мета її відкриття – врятувати десяток-другий дівчат від експлуатації їх господинями модних майстерень у період учнівства з усіма її наслідками, вберегти молоду істоту від розбещення. Рукодільна майстерня робить зайвим цей важкий період учнівства, надаючи можливість після закінчення школи відразу поступити в майстерню на платню» [6].

Розкриваючи позитивний досвід поєднаних парафіяльних шкіл для народу з навчанням робітничим професіям, В. В. Рюмін намагається звернути увагу суспільства не тільки на приватну ініціативу в справі їхнього відкриття, але й на методологічну сутність організації діяльності подібних навчальних закладів. Розуміючи всі недоліки організації виробничої підготовки, слабку методичну базу, відсутність кваліфікованих майстрів і викладачів у практичному навчанні робітничим професіям, В. В. Рюмін сподівається на поширення позитивного досвіду миколаївської «школи – майстерні». В. В. Рюмін сподівається на поширення подібних навчальних

закладів країною, що сприятиме розвитку підготовки кваліфікованих робітників для промисловості й інших галузей суспільного виробництва. «Як було б добре, якби прийшов час коли вся Росія покриється мережею подібних цій, дійсно потрібних населенню шкіл. І нехай такі школи не замикаються в накреслених рамках, нехай змінюють свою програму, спеціальність, статут, нехай пристосовуються до вимог життя, чуйно відгукуєчись на потреби місцевого населення» [6].

Висновки. Капіталізація всіх галузей господарства країни в кінці XIX – початку XX століття стала умовою попиту на кваліфікованих робітників. Підготовка робітничим професіям на базі народних шкіл (церковно-парафіяльні, міські початкові та сільські однокласні училища) стає актуальною проблемою для офіційної влади, педагогів, громадських діячів і підприємців країни.

Основними завданнями розв'язання означеної проблеми було:

- розвиток приватної та суспільної ініціатив у справі відкриття народних шкіл із підготовкою робітничим професіям;
- вирішення проблеми співвідношення первинної загальної освіти з практичною підготовкою робочим професіям;
- створення жіночої професійної освіти в народній школі на початку XX століття.

В. В. Рюмін підтримував поєднання первинної загальної освіти з професійною підготовкою конкретній робітничій професії.

Поєднання вивчення загальноосвітніх предметів із навчанням ремеслам, на думку В. В. Рюміна, є вагомим виховним важелем у боротьбі вихователів та учителів за якість навчання й поведінки, формування освіченого робітника.

Орієнтація нижчої технічної освіти на потреби в трудових ресурсах регіону та демократичність у виборі робітничої професії, на думку В. В. Рюміна, є вагомим кроком розвитку нижчої технічної освіти.

В. В. Рюмін вважав перспективним організацію навчання жінок робітничим професіям на базі народних шкіл, надаючи тим самим змогу молодим жінкам знайти роботу на виробництві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веселов А. Н. Среднее профессионально-техническое образование в дореволюционной России / А. Н. Веселов. – Москва : Всесоюзное учебно-педагогическое издательство Трудрезервиздат, 1959. – 105 с.
2. Зяблова С. Л. Развитие низшего профессионально-технического образования в России в конце XIX – начале XX века : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 Отечественная история / С. Л. Зяблова. – Иваново, 2004. – С. 37.
3. Кузьмин Н. Н. Низшее и среднее специальное образование в дореволюционной России / Николай Николаевич Кузьмин. – Челябинск : Южно-Уральское книжное издательство, 1971. – С. 37–39.

4. Мазинг К. К. Значение частной инициативы в развитии просвещения / К. К. Мазинг // Техническое образование. – 1903. – № 8. – С. 5.

5. Проект общего нормального плана промышленного образования в России. – С.-Петербург, 1886. – С.12.

6. Рюмин В. В. Школа – мастерская / В. В. Рюмин // Техническое и коммерческое образование. – 1910. – № 6.

7. Труды Совещания директоров и лиц педагогического персонала средних технических училищ для выработки мер и восстановления в этих заведениях нормального течения занятий. – Спб., 1907. – С. 2.

РЕЗЮМЕ

Паскаленко В. В. Проблема профессиональной подготовки в народных школах в конце XIX – начале XX века в педагогических работах В. В. Рюмина.

В статье автор раскрывает исторические аспекты становления и развития профессиональной подготовки народных масс в конце XIX – начале XX века в педагогических трудах В. В. Рюмина. В работе отмечается, что в начале XX века в стране существовал проблема недостаток необходимого количества квалифицированных рабочих для потребностей промышленности. Решение этой проблемы связывается с развитием частной и общественной инициативы в деле открытия народных школ, в которых первичное общее образование совмещается с подготовкой рабочих профессиям. В исследовании представлены основные положения педагогических взглядов В. В. Рюмина на подготовку рабочих специальностям на базе народных школ: сочетании первичного общего образования с профессиональной подготовкой учеников конкретной рабочей профессии; демократичность в выборе учениками той рабочей профессии которая является востребованной на рынках рабочей силы региона; стимулировать учеников к качественному усвоению общеобразовательных предметов, используя желание овладеть ими рабочей профессией; перспективность учебы девушек рабочим профессиям на базе народных школ, в которых они получают качественные знания и навыки, возможность устроиться на рабочее место на заводе или фабрике.

Ключевые слова: народные школы, профессиональная подготовка, женское образование, филантропизм, развитие капитализма, рабочие профессии, прогрессивные педагоги, квалифицированные рабочие.

SUMMARY

Paskalenko V. The problem of professional education in folk schools at the end of the XIX-th and the beginning of the XX-th centuries in the pedagogical works of V. V. Ryumin.

In the article the author discloses the historical aspects of professional education of the masses at the end of the XIX-th and the beginning of the XX-th centuries in the pedagogical works of V. V. Ryumin. At the end of the XIX-th and the beginning of the XX-th centuries the Russian Empire was going through plentiful growth of industry, which required a great number of qualified workers. The development of capitalist relations brought along devastation of the rural commune in the patriarchal village, unemployment of a large numbers of peasants, having no professional skills, which went to the cities in search of work. The country's progressive public, worried about the existing situation, sought to find the way out in teaching professional occupations great numbers of illiterate and semiliterate peasants on the basis of primary schools. The solution of the problem was associated with private and social initiative in the cause of opening folk schools, where initial primary education was combined with professional training, with specific methodic councils being set up in such educational institutions to organize education process. The article highlights the fundamentals of pedagogical concepts of V. V. Ryumin with regard to professional training on the basis of folk schools:

- *combination of initial primary education with professional training in specific jobs, which will enable trainee to obtain employment at a plant or factory right after graduation from primary school without unnecessary apprenticeship with craftsmen;*
- *democratic selection by trainees of such a job, which is in demand in regional labor market. V. V. Ryumin believed that through possibility to choose independently one's job, primary school pupil could get additional motivation to master that job and achieve self-realization his life.*
- *to inspire trainees to learn properly general subjects by exploiting their will to master their jobs. V. V. Ryumin thought that successful learning of general subjects and professional theoretical provisions in folk schools was possible due to «educational measures» of detachment from practical preparation in a selected job, which brought about positive results.*
- *to use promising method of professional training of the girls on the basis of folk schools, whereby they obtain quality knowledge and skills, enabling them to become employed at a plant or factory. V. V. Ryumin was of the opinion that organization of needlework shops for the girls at folk schools could provide comfortable moral atmosphere within the school walls.*

The pedagogical concepts of V. V. Ryumin in the area of professional training are based on the humanistic principles of education.

Key words: *the folk schools, professional training, female education, humanitarianism, the development of capitalism, a job, progressive educators, qualified workers.*